

RADU-CRISTIAN ANDREESCU

PHILOSOPHY AND PUBLIC DISTRIBUTION

Radu-Cristian Andreescu

Babeş-Bolyai University, Faculty of History and Philosophy, Cluj, Romania

Email: radu.andru@gmail.com

Abstract: The proper way of defending philosophy's right to existence in our society is not by arguing its public utility in terms of epistemological or intellectual gain among modern sciences, but by positing that, at its beginning, philosophy implied a certain equality based on a culture of dialogue. It is important, of course, to distinguish this inaugural philosophical state from the way philosophy has been taught and learnt throughout history. However, following some of Jacques Rancière's ideas about politics and emancipatory education, we should acknowledge that a form of equality in reason we can call "philosophy" underlies all social bonds. Consequently, considering two crucial domains of our public life – education and politics –, the ethical importance of philosophy comes from the fact that it reveals the primary equality that is to be placed, paradoxically, underneath any social hierarchy such as teacher and student, ruler and subject and so on. Thus, the distribution of philosophy means neither a transfer of knowledge, nor a transfer of power which could be described in terms of "more" or "less", but the democratic restoration of the common value of reason.

Keywords: philosophy, distribution, Socrates, politics, education.

FILOSOFIA ȘI PARTAJUL PUBLIC

Rezumat: Modul adecvat de a apăra dreptul filosofiei la existență în societatea zilelor noastre nu este cel de a argumenta utilitatea publică a filosofiei în termenii unui câștig practic, epistemologic sau intelectual precum în cazul științelor moderne, ci de a admite că, la începuturile sale, filosofia implica o anumită egalitate bazată pe o cultură

a dialogului. Trebuie, desigur, să distingem între starea inaugurală a filosofiei și modul în care, ulterior, filosofia a fost predată și învățată de-a lungul istoriei. Totuși, urmând ideile lui Jacques Rancière despre politică și educație, trebuie să recunoaștem că o formă a egalității în rațiune pe care o putem numi „filosofie” fondează toate legăturile sociale. Prin urmare, în două fundamentale domenii ale vieții noastre publice – politica și educația –, importanța etică a filosofiei constă în revelarea egalității originare care, paradoxal, trebuie regăsită în spatele asimetriei relațiilor conducător-supus, profesor-student. Astfel, partajul filosofiei nu înseamnă un tranfer de putere, nici un transfer de cunoaștere specifică în termeni de „mai mult” sau „mai puțin”, ci restaurarea democratică a unei valori comune, cea a rațiunii universale.

Cuvinte-cheie: filosofie, partaj, Socrate, politică, educație.

Potrivit unei povești orientale, un maestru zen, străbătând un drum noaptea și ținând o lampă în mână, este întrebat de discipolul care îl însoțește dacă e adevărat că poate vedea în întuneric. Maestrul îi spune că e adevărat, așa că discipolul îl întreabă mai departe de ce se mai împovărează, atunci, cu lampa. La aceasta, maestrul îi răspunde senin: „Ca să nu dea alții peste mine”¹. Ceea ce ni se ilustrează aici pare să fie situația proverbială a cunoscătorului ferindu-se de necunosători, a celui care își protejează tainica lumină interioară de întunericul celorlalți. Dar acesta este, totodată, cazul celui care nu se întreabă cum ar putea să fie împărtășită cunoașterea lui, nici cum ar putea lumina lui să îi îndrume pe alții în același întuneric al nopții. Din moment ce cunoașterea lui, misterioasa vedere în întuneric, este o taină, atunci ea nu pune problema partajului.

Să alăturăm, însă, figurii *înțeleptului* care păstrează toată lumina interioară pentru sine figura *filosofului* care se prezintă ca neposedând o asemenea lumină; mai precis, figura socratică a celui care renunță la pretenția unei înțelepciuni *exceptionale*. Ni s-ar putea părea că între înțeleptul care *știe*, dar care nu vrea să-și comunice cunoașterea și filosoful care *nu știe* și, deci, nu poate comunica o cunoaștere nu există vreo diferență în ceea ce privește utilitatea publică. Într-o societate ale cărei cerințe majore și presante sunt *cunoașterea* și *comunicarea* acestei cunoașteri, ni se pare că nici înțeleptul care vede în întuneric, nici filosoful care refuză să-și atribuie cunoaștere nu ar putea figura ca modele de profesiune – unul pentru că nu-și comunică cunoașterea; celălalt pentru că pare să nici nu o posedă. În societatea în care, inevitabil, ne identificăm cu profesiunile noastre – altfel spus, suntem ceea ce știm să facem – incognoscibilul și incomunicabilul sunt marile pietre de încercare în drumul vieții profesionale. Dar putem căuta, totuși, un sens pozitiv situării noastre în afara cunoașterii specifice și comunicabile a profesiei? Și, dacă da, dintre înțeleptul ascetic și filosoful public, care ni l-ar putea dezvălui?

S-ar putea replica că societatea este prinsă în această meditație încă de la Platon. Și tocmai aici trebuie să ne întoarcem; la episodul în care Socrate alege, ironic, să nu știe nimic din ceea ce pare să se transmită cu ușurință pe calea instrucției și a vrăjii sofisticii: „Profesor

nu i-am fost nimănui”, ne spune Socrate în *Apărarea* sa, mărturisindu-și disponibilitatea nepărtinitoare pentru dialog, necondiționată de remunerație sau de rang social². Desigur, Socrate, filosoful în genere, nu este un neștiutor, dar singura înțelepciune pe care și-o atribuie este o „înțelepciune *omenească*”³. El refuză să se amăgească în iluzia deținerii și comunicării unei cunoașteri *complete* pe care unii pretind că o vând și o cumpără, dar care rămâne, principial, în afara regimului tranzacției. Acest exercițiu de umilitate trebuie să ne sugereze altceva decât o ignoranță în răul sens al cuvântului. Faptul că Socrate se prezintă pe sine ca partener de dialog și nu ca magistru este pentru noi relevant, întrucât el furnizează un model etic extrem de important pentru două dintre problemele noastre capitale, strâns legate: 1) politica; 2) educația.

Dacă privim filosofia, așa cum ne propunem, drept o lecție a partajului public, atunci vom sesiza că, într-un anume sens, *egalitatea* este cea care stă drept condiție *sine qua non* a filosofării, deci a împărtășirii unor opinii sau adevăruri. Or, ne întrebăm: dacă *filosofarea* înseamnă, deja, un proces, atunci în care moment al desfășurării sale există cu adevărat o egalitate și ce natură ar avea aceasta? Recent, Jacques Rancière, de la care preluăm ideea partajului, a apelat la sursele clasice (Platon și Aristotel), precum și la teoriile pedagogice emancipatoare (Joseph Jacotot) pentru a analiza problema presupuziției unei egalități funciare sub un dublu aspect, pe care tocmai l-am anticipat: politic și educațional. Pe de o parte, sugerează Rancière, politica funcționează ca o suprastructură întemeiată pe un principiu străin de ea – cel al egalității – pe care îl presupune și, totodată, îl ocultează transformându-l în opusul său. Totuși, atunci când ordinea politică dictează instituirea unui sistem de ierarhii, de asimetrii sau de diferențe, ea mizează pe presupuziția unei egalități a tuturor subiecților (fie ei distribuiți de partea celor supuși, guvernați) capabili să înțeleagă legea instituției politice care, finalmente, îi separă și îi discriminează⁴. În mediul educației, pe de altă parte, egalitatea este postulată ca egalitate a inteligențelor (în teoria lui Jacotot, bunăoară) – o condiție necesară a instituției care opune acestei egalități inegalitatea cunoștințelor, punând în act ierarhia maestru-

discipol. Dacă asimetria acestei relații înseamnă exercitarea a două facultăți – inteligența și voința –, atunci *emancipare* se numește, după Rancière, acea situație în care voința unuia se supune voinței celuilalt fără ca inteligența însăși să fie supusă⁵. Putem numi *filosofie* acea dispoziție în care egalitatea este restaurată ca premisă: în *Apărare*, Socrate nu doar refuză să se numească pe sine profesor, ci se declară neinteresat de sarcinile publice⁶. Nu contestarea modelului social al magistrului sau al politicianului este urmărită astfel, ci recuperarea condiției de egalitate care întemeiază – prin convertirea în contrariul său – educația (funcția magistrului) și politica (funcția dregătorului) în cetate.

Acolo unde nu există o egalitate în suma cunoștințelor posedate, există totuși o egalitate în receptivitatea rațională la spiritul critic pe care filosofia o devoalează, demonstrând că ea nu este o simplă ficțiune a contractualiștilor care imaginau o egalitate originară ireversibil pierdută. Egalitatea de la începuturile filosofiei nu trebuie considerată irecuperabilă. Trebuie recunoscut că filosoful postsocratic s-a transformat adesea într-un magistru constructor de sistem adunând în jurul său discipoli. Trebuie, deopotrivă, recunoscut că diseminarea unei doctrine filosofice – sub orice formă ar avea loc – se bazează nemijlocit pe inteligibilitatea ei universală, deci pe o egalitate a subiecților recuperată de fiecare dată. Inegalitatea epistemică dintre maestru și discipol este, astfel, traversată de un vid care restituie egalitatea lor în rațiune. Prin urmare, filosofia, care ocupă acest vid epistemologic, trebuie să își găsească locul în vidul politic analog care traversează inegalitățile politice și restituie cetățenilor egalitatea în cetățenie: spațiul public. Lumina filosofului, spre deosebire de cea a înțeleptului din poveste, nu este, în primul rând, una care creează vizibilitate, ci una care este sesizată – spre a fi, desigur, împărtășită – în vizibilitatea deja creată a unui spațiu public (strada, piața). Dacă Socrate își motiva opțiunea de a colinda cetatea mai degrabă decât natura afirmând că „poiana și copacii nu vor să-mi fie dascăli, în vreme ce în cetate oamenii mă învață cu adevărat”⁷, filosoful public contemporan – prezent în cultura populară și conștient de ea (Slavoj Žižek este un bun exemplu viu) – pune în lumina pe care tocmai am

descrie-o problemele cu adevărat *publice* ale societății, etern excedentare în raport cu capacitatea de cuprindere în toate discursurile specialiștilor.

Raportul de diferențiere dintre filosof, înțelept și profesionist se reconfigurează: dacă ni se părea, pentru început, că filosoful și înțeleptul se opun, amândoi, profesionistului prin aceea că abia cel din urmă *cunoaște și comunică* ceea ce cunoaște, putem sesiza acum că, de fapt, filosoful se distinge principial atât de înțelept, cât și de profesionistul în sens strict. Aceasta nu înseamnă nicidecum că filosoful trebuie să substituie social funcția celorlalți doi. Filosofia nu este o cale care, odată apucată, ar exclude menirea profesională, calea specializării sau promisiunea înțelepciunii. Ea este o activitate publică alternativă la acel discurs profesional a cărui comunicare presupune întotdeauna traducerea mesajului (altminteri ininteligibil în afara comunității profesionale restrânse) dintr-un limbaj privat (cel al breslei) într-unul comun (cel „de popularizare”). Or, filosofia înțeleasă ca exercitare critică a gândirii nu deține vreun limbaj privat pe care să îl traducă unor eventuali „neinițiați” (în fond, Socrate nu le impunea interlocutorilor definiții ascunse și ultime ale conceptelor, ci stăruia asupra ivirii maieutice a multiplicității unor sensuri pe care interlocutorii, limitați la logica exemplului, nu le deslușiseră încă). Filosofia *nu comunică* adevăruri de la cunoscătorul absolut la necunoscătorul absolut, ci *distribuie* probleme. Partajul pe care filosofia îl realizează nu este cedarea unei cunoașteri de către un presupus posesor al ei (fie el înțeleptul sau profesionistul unei bresle), nici transferul acesteia spre un nivel ierarhic inferior, ci o circulație liberă în care simțul posesiunii este suspendat.

Mai rămâne să ne întrebăm: de ce o școală a filosofiei? Dacă filosofia este ieșire din orice angajament particular de clasă sau de breaslă, deci de profesiune, de ce școala ei, ca formă instituțională, merită aleasă? Filosofia și democrația au în comun nu doar dezideratul participării publice, ci și o fragilitate provenită mereu din riscul întoarcerii la particularitatea intereselor de breaslă și, prin aceasta, la depopularea spațiului public; la uitarea egalității fondatoare. Trebuie să apărăm filosofia, ca gândire universală, în aceeași măsură în care apărăm democrația, ca participare la această gândire: antrenamentul

minții pe care îl asigura Socrate, deși străin de o atitudine politică militantă, era, totuși, pregătitor pentru viața în *polis* a tinerilor atenieni⁸. A urma școala filosofiei de astăzi, Facultatea de Filosofie, este un mod privilegiat de a apăra *gândirea critică* – pe care această școală, prin excelență, o exersează – ca obiect al împărtășirii, al partajului public. Ca valoare comună, acest tip de gândire reconstituie comunitatea ideală a tuturor subiecților raționali (*i.e.* egali între ei) și inserează astfel, în interstițiul sistemului atâtor inegalități create de necesitățile vieții social-politice (maestru-discipol, guvernant-guvernare etc.) presupuziția esențială a unei egalități fondatoare mereu prezente ca o condiție de posibilitate a tuturor diferențierilor socio-profesionale ulterioare. Lecția școlii de filosofie este, finalmente, una despre ceea ce *știe* filosoful (și, prin el, întreaga comunitate): față de înțeleptul care strânge lumina pentru el, filosoful e acela care îi accelerează circulația publică lipsit de orgoliul posesiunii, știind – după cum noi știm de la Constantin Noica – că tot ce reprezintă *valoare* se distribuie fără să se împuțineze vreodată.

Notes

¹ *Lampa înțeleptului în*: Jean-Claude Carrière, *Cercul mincinoșilor: povești filosofice din toată lumea*, trad. Brândușa Prelipceanu, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 169.

² Platon, *Apărarea lui Socrate*, 33b-c.

³ *Ibidem*, 20d-e.

⁴ Cf. Jacques Rancière, *Neînțelegerea: Politică și filosofie*, trad. Andreea Rațiu, Ed. Idea Design&Print, Cluj-Napoca, 2018, pp. 39-40.

⁵ Jacques Rancière, *The Ignorant Schoolmaster: Five Lessons in Intellectual Emancipation*, trans. Kristin Ross, Stanford University Press, Stanford, 1991, p. 13.

⁶ Cf. Giovanni Reale, *Istoria filosofiei antice*, vol. 2: *Sofiștii, Socrate și micii socratici*, trad. Cristian Șoimușan, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2009, p. 169.

⁷ Platon, *Phaidros*, 230d.

⁸ Cf. Giovanni Reale, *Ibidem*, p. 170.

Bibliografie

Carrière, Jean-Claude. 1999. *Cercul mincinoșilor: povești filosofice din toată lumea*, trad. Brândușa Prelipceanu. București: Ed. Humanitas.

Platon, *Apărarea lui Socrate*, 33 b-c.

Platon, *Phaidros*, 230d.

Rancière, Jacques. 2018. *Neînțelegerea: Politică și filosofie*, trad. Andreea Rațiu, Cluj-Napoca: Ed. Idea Design&Print.

Rancière, Jacques. 1991. *The Ignorant Schoolmaster: Five Lessons in Intellectual Emancipation*, trans. Kristin Ross, Stanford: Stanford University Press.

Reale, Giovanni. 2009. *Istoria filosofiei antice*, vol. 2: *Sofiștii, Socrate și micii socratici*, trad. Cristian Șoimușan, Târgu Lăpuș: Ed. Galaxia Gutenberg,

.